

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА ДОПОМОГОЮ ДИСКУРСИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION OF THE STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS BY MEANS OF DISCURSIVE LEARNING TECHNOLOGY

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх фахівців закладів вищої освіти – формування іншомовної комунікативної компетентності. Зокрема, розкривається сутність таких понять як компетенція, компетентність, дискурс та дискурсивна технологія. Основна увага зосереджується на теоретико-методичних засадах формування іншомовної комунікативної компетентності за допомогою дискурсивної технології навчання.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтовується основні характеристики дискурсивного заняття, серед яких дискурсивне заняття є комплексним висловлюванням, яке створюється всіма учасниками комунікативної взаємодії; комунікативна взаємодія є свідомою діяльністю як викладача, так і студентів; професійно спрямована комунікативна ситуація організовується не формально, а «переживається» студентами спільно з викладачем, у результаті чого формуються особистісні зв'язки і ціннісні відносини між комунікантами, засновані на принципах загальнолюдської моралі, головними з яких є свобода вибору та комунікативна відповідальність, взаєморозуміння і довіра; викладач у дискурсивному занятті виступає в ролі посередника між студентом і галуззю знань як частиною педагогічної культури, фасилітатора, партнера з комунікації, професійного співрозмовника, спостерігача, консультанта залежно від навчальної ситуації. Висвітлюються різні форми (фронтальна, індивідуальна, групова) та методи (активні методи: доповідь, дискусія, метод групового вирішення проблемних завдань, моделювання, конструювання; специфічні методи навчання професійної комунікації: спілкування в умовах зміни видів діяльності, партнерів, навчальних завдань, метод «золотої середини» (довірливої комунікації)). Визначено, що ефективність дискурсивного заняття полягає не тільки в оволодінні знаннями, але й у формуванні мотиваційно-ціннісних, когнітивних, поведінкових, рефлексивно-оцінних характеристик студентів як показників сформованості їхньої іншомовної комунікативної компетентності.

Ключові слова: компетентність, іншомовна комунікативна компетентність,

технологія, дискурс, дискурсивна технологія, заклади вищої освіти.

The article is devoted to one of the urgent problems of training future specialists of higher education institutions – foreign language communicative competence formation. In particular, the essence of such concepts as competence, discourse and discursive technology is revealed. The main focus is on the theoretical and methodological foundations of foreign language communicative competence formation by means of discursive learning technology.

On the basis of the analysis of psychological and pedagogical literature, the main characteristics of a discursive lesson are substantiated, among which a discursive class is a complex statement created by all participants of communicative interaction; communicative interaction is a conscious activity of both the teacher and the students; a professionally oriented communicative situation is not organized formally, but is "experienced" by students together with the teacher, as a result of which personal ties and value relations between communicators are formed, based on the principles of universal morality, the main ones are freedom of choice and communicative responsibility, mutual understanding and trust; the teacher during discursive lessons acts as an intermediary between the student and the field of knowledge as part of the pedagogical culture, a facilitator, a communication partner, a professional interlocutor, an observer, a consultant depending on the educational situation. Various forms (frontal, individual, group) and methods are highlighted (active methods: report, discussion, method of group problem solving, modeling, construction; specific methods of teaching professional communication: communication in conditions of changing types of activities, partners, educational tasks, method «golden middle» (trusting communication)). It was determined that the effectiveness of the discursive lesson consists not only in mastering knowledge, but also in the formation of motivational-value, cognitive, behavioral, reflective-evaluative characteristics of students as indicators of their foreign language communicative competence formation.

Key words: competence, foreign language communicative competence, technology, discourse, discursive technology, higher education establishments.

УДК 378.147:923.2
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/49.2.20>

Самборська Н.М.,

канд. пед. наук,
асистент кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін
Житомирського медичного інституту
Житомирської обласної ради

Кравець О.Є.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри англійської мови
з методиками викладання
в дошкільній та початковій освіті
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне суспільство стоїть перед суттєвими проблемами, які викликані глобалізацією та інформаційною революцією. Швидкий інформаційний потік безперечно впливає і на систему освіти, важливою складовою якої є впровадження сучасних освітніх технологій, безперервна модернізація та інтеграція науково-дослідних і освітніх систем, підвищення національного престижу

освіти, орієнтація на вирішення проблем стійкого розвитку [14, с. 121].

В епоху світової глобалізації та інтеграції України у світовий економічний та політичний простір чітко простежується зростання ролі іноземних мов у досягненні кар'єрних цілей сучасної молоді [1, с. 105]. Одним із завдань сучасної вищої школи є підготовка компетентного, конкурентно спроможного фахівця, здатного успішно розв'язувати

проблемні завдання, гнучко й нестандартно мислити, вміти пристосовуватись до швидких змін умов життя у полікультурному середовищі. В умовах інтеграції України у європейські економічні, політичні й культурно-освітні структури, суспільство потребує фахівців, які не лише компетентні у своїй професії, але й володіють достатнім рівнем іншомовної комунікативної компетентності.

На сучасному етапі, іншомовна комунікативна компетентність особистості стає провідною метою вивчення іноземної мови студентами закладів вищої освіти (ЗВО) різних напрямів підготовки, а використання іноземної мови як засобу міжкультурного спілкування і збагачення досвіду фахової підготовки – кінцевим результатом [9].

Для формування іншомовної компетентності у студентів ЗВО ми пропонуємо упровадження дискурсивної технології навчання як інноваційної технології підготовки майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Іншомовна комунікативна компетентність постійно знаходиться у фокусі уваги багатьох дослідників. Вчені розглядають іншомовну компетентність як багатоаспектне явище і висвітлюють його сутність і структуру (А. Андрієнко, Г. Архіпова, Н. Гез, С. Козак, О. Павленко, Н. Пруднікова, Ю. Федоренко), професійну спрямованість (Е. Клименко, Л. Ковальчук, О. Павленко, М. Прадівляний, Н. Пруднікова), вказують на особливості набуття іншомовної комунікативної компетентності у мовних та немовних ЗВО (Е. Шубін, Є. Пассова, С. Тер-Мінасова, Л. Щерба).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте поряд із широким трактуванням у науковому середовищі поняття дискурсу невирішеними залишаються питання упровадження дискурсивної технології навчання для формування іншомовної компетентності у майбутніх фахівців як інноваційної технології навчання. У даній статті ми спробуємо заповнити цю прогалину.

Мета статті – розкрити зміст поняття іншомовної комунікативної компетентності та дослідити особливості її формування за допомогою дискурсивної технології навчання.

Виклад основного матеріалу. Компетентність у вивченні іноземних мов часто асоціюється з поняттям «комунікативна компетенція». На думку науковців, потрібно розрізняти терміни «компетенція» і «компетентність».

В перекладі із латинської *competentia* – означає коло питань, в яких людина добре розуміється, має певні знання і досвід, що дозволяють їй ефективно діяти у визначеній області. **Компетенцію** визначають як суму знань, умінь та характерних рис, що дозволяє особистості виконувати певні дії.

Поняття компетентність визначають як похідне від компетенції, так як воно вказує на суб'єкта як

носія компетенції; компетентність передбачає не просто наявність знань та навичок, а здатність їх творчого використання. Отже, **компетентність** – це здатність приймати рішення, нести відповідальність за їхні наслідки у різних галузях діяльності; компетентність є ситуативною категорією, що виражається в готовності до здійснення діяльності в певних ситуаціях [12].

Отже, компетенція – це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), а компетентність – це володіння людиною компетенцією, що містить її особисте ставлення до предмета діяльності, тобто це здатність не тільки володіти знаннями, але й потенційно бути готовим їх застосовувати у нових життєвих ситуаціях [12].

Оскільки **іншомовна комунікативна компетентність** є одним із центральних понять даної праці, вважаємо за потрібне подати його визначення.

У наукових джерелах іншомовна комунікативна компетентність розглядається як здатність здійснювати мовленнєву діяльність через реалізацію комунікативної, мовленнєвої поведінки на основі фонологічних, лексикограматичних, соціологічних і країнознавчих знань та навичок відповідно до різноманітних завдань і ситуацій спілкування. Дослідники стверджують, іншомовна комунікативна компетентність засвідчує необхідний рівень сформованості досвіду міжособистісної взаємодії, що гарантує ефективне та успішне функціонування в полікультурному суспільстві [4, с. 13], дає змогу створювати позитивний настрій спілкування для комунікантів, обирати комунікативно цілеспрямовані способи вербальної та невербальної поведінки на основі знань про науку та культуру інших народів у межах полілогу культур. Іншомовну комунікативну компетентність також розуміють як здатність розпізнавати контекстуальну доречність мовних одиниць для реалізації когнітивної та комунікативної функцій [5, с. 18]. Відомо, що іншомовна комунікативна компетентність складається із певних компонентів: лінгвістичного (лексичні, фонологічна, синтаксичні знання і вміння та інші параметри мови як системи), соціолінгвістичного (соціокультурні умови користування мовою, соціальні конвенції, такі як: правила ввічливості, норми, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, класами) та прагматичного (функціональне вживання лінгвістичних засобів) [3, с. 30].

Іншомовну професійну компетентність можна також визначити як інтегративне особистісно-професійне утворення, яке реалізується в психологічній та технічно-операційній готовності особистості до виконання успішної, продуктивної й ефективної професійної діяльності з використанням засобів іноземної мови або в умовах іншомовної культури та забезпечує можливість ефективної взаємодії з навколишнім середовищем [16, с. 70].

Ми можемо зробити висновок, що в сучасній педагогічній науці визначення іншомовної комунікативної компетентності остаточно не сформовано. Іншомовна комунікативна компетентність розглядається, з одного боку, як здатність здійснювати іншомовне спілкування, правильно використовуючи систему мовних, мовленнєвих і стилістичних норм, а також правил комунікативної поведінки, відповідно до ситуації спілкування, а з іншого, як готовність до іншомовного спілкування.

Отже, ми бачимо, що більшість дослідників визначають *іншомовну комунікативну компетентність як здатність установлювати й підтримувати контакти з людьми іншомовного середовища*.

Дослідження сутності поняття іншомовна комунікативна компетентність студентів ЗВО за допомогою дискурсивної технології навчання також передбачає розгляд поняття **«дискурс»** та **«дискурсивної технології»** більш детально.

Спочатку звернемося до запропонованих визначень поняття «дискурс» сучасних словників. Так, в Оксфордському словнику англійської мови «discourse» трактується як «бесіда (арх.)», але також «дисертація, трактат, проповідь», тобто як певний жанр, у центрі уваги якого – думка у її розвитку [The Oxford, с. 124]. Словник Вебстера (словник американського варіанту англійської мови), у свою чергу, трактує дискурс як «спілкування, комунікація як предмет вивчення», але також і як «процес спілкування (усний чи письмовий), зосереджений на предметі розмови і його розвитку; лекція, трактат, проповідь, дисертація».

Таким чином, визначення дискурсу, представлені у словниках, не однозначні та не дають повного уявлення про поняття, що зумовлює необхідність звернення до авторських визначень поняття.

Термін «дискурс» актуалізується у гуманітарних науках (таких як лінгвістика, історія, філософія, соціальна психологія та ін.). У 60-70-ті роки ХХ століття, як пише Патрік Серіо, «питання про дискурс стало справжнім вузловим пунктом сплетення фундаментальних питань про відносини між мовою, історією і суб'єктом». Поняття дискурсу і пов'язані з цим поняттям аналіз зародилися в середовищі теоретичної думки власне французького змісту і створили умови для виникнення ніби «поперечного» щодо загального спрямування наукового підходу [6, с. 174].

У 80-х роках під дискурсом розуміли «комунікацію, передачу думок за допомогою слів» або просто мову, лекцію, проповідь, трактат. У сучасній лінгвістиці поняття дискурсу розширюється до «комунікативної події, учасниками якої виступають мовець, слухач, спостерігач та інші, і яка відбувається у певному часовому, просторовому та

іншому контексті. Ця подія, що є складною єдністю мовної форми, значення та дії, має вербальні та невербальні складові [7, с. 175].

Термін «дискурс», як він розуміється у сучасній лінгвістиці, близький за змістом до поняття «текст», однак підкреслює динамічний, що розгортається в часі, характер мовленнєвого спілкування; на противагу цьому, текст вважається переважно як статичний об'єкт, результат мовленнєвої діяльності [6, с. 175].

Отже, поняття «дискурс» у науках гуманітарного циклу має декілька трактувань. Дискурс може визначатися як «мова», як «текст, привласнюваний автором», як «стилістичні особливості мови певного індивідуума». Термін «дискурс» на сучасному етапі вийшов за рамки наук лінгвістичного циклу. Він розглядається як поняття «комунікант» у всіх гуманітарних науках [14, с. 122].

Наскрізною особистісно зорієнтованою технологією, елементи якої необхідно використовувати на всіх етапах формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей, є **дискурсивна технологія**. Український вчений Ф. Бацевич [2], розкриваючи поняття «мовна особистість», опирається на дослідження мовознавця І. Сусова, який стверджував, що «сама особистість володіє мовленнєвою ситуацією; вона може піднятися над обставинами спілкування, спрямовувати в необхідному напрямі розвиток дискурсу. Включена в дискурс, вона водночас творить його. А це означає, що в дискурсі втілюються темпераменти, здатність до здійснення певних видів діяльності, зокрема комунікативної, домінуючі почуття і мотиви діяльності, індивідуальні психологічні особливості тощо» [13, с. 11].

Інші вчені вважають, що дискурсивні технології спрямовані на забезпечення можливостей для людини як суб'єкта керування власними ресурсами, дозволяють усвідомлювати, переживати, інтерпретувати і творчо перетворювати самого себе та власне життя, що зумовлює доцільність і перспективність їхнього застосування в процесі самопроєктування особистості. Ці технології можна розглядати як пізнавально-творчий феномен, що відкриває широкі перспективи для самопроєктування особистості в сучасному світі: вибудовування смисложиттєвих орієнтацій, самостійної постановки завдань особистісного розвитку, формування життєвої стратегії та її втілення в різних технологізованих формах життєвих практик [8].

Метою дискурсивної технології є організація на занятті спільної навчально-педагогічної комунікації з метою формування іншомовної комунікативної компетентності студентів. Завданнями технології є: оволодіння студентами способами комунікативної взаємодії мовою навчального предмета; формування дискурсивного мислення студентів на основі інтерсуб'єктності; формування

діалогічного мислення і поведінки студентів; орієнтація на здатність творчо, нестандартно вирішувати завдання, які виникають у процесі професійної комунікації [14, с. 166].

Для здійснення означених вище завдань необхідно створити освітнє середовище, у якому комунікація здійснюється як особистісно значуща для кожного учасника, але одночасно ґрунтується на спільних вимогах до всіх. Це середовище на занятті розглядається як спільна навчально-педагогічна комунікація (спільність дискурсів), заснована на узгодженні позицій, розумінні та взаєморозумінні, у процесі якої відбувається засвоєння змісту навчального предмета шляхом взаємодії викладача і студентів з метою передання, сприйняття, здобування, перероблення інформації та обміну нею [11, с. 388].

Іншомовна комунікативна компетентність студентів у цьому ракурсі виступає як динамічна цілісність, результат спільної особистісно спрямованої діяльності, який фіксується у вигляді дискурсу (тексту) заняття (взаємопов'язаних мікротекстів), рівноцінними співавторами якого виступають викладач і студенти. У такому середовищі студент опиняється в ситуації самостійного засвоєння певного змістового елемента культурно-педагогічного досвіду, який може по-різному трактувати, не ризикуючи бути підданим критиці за помилкові судження, здійснює роботу з власного самовдосконалення, позитивної самооцінки, отримуючи задоволення від процесу здобування знань [11, с. 388].

У межах дискурсивної технології необхідно з'ясувати, які комунікативні можливості має сучасне заняття з англійської мови у ЗВО і яким чином воно повинно бути організоване, щоб реалізувати поставлені цілі. Заняття, адекватне завданням формування іншомовної комунікативної компетентності студентів ЗВО, повинно бути дискурсивним за своїм змістом. Таке заняття не можна трактувати в межах традиційного, оскільки воно не вкладається у звичну схему проведення. Викладач у ході дискурсивного заняття повинен свідомо здійснювати іншомовну комунікативну підготовку студентів залежно від контексту [14, с. 167].

Розкриємо основні характеристики дискурсивного заняття: метою цього виду занять є реалізація комунікативно-діяльнісного підходу до формування іншомовної комунікативної компетентності студентів; дискурсивне заняття є комплексним висловлюванням, яке створюється всіма учасниками комунікативної взаємодії; комунікативна взаємодія є свідомою діяльністю як викладача, так і студентів; професійно спрямована комунікативна ситуація організовується не формально, а «переживається» студентами спільно з викладачем, у результаті чого формуються особистісні зв'язки і ціннісні відносини між комунікантами,

засновані на принципах загальнолюдської моралі, головними з яких є свобода вибору та комунікативна відповідальність, взаєморозуміння і довіра; у процесі дискурсивного заняття студенти оволодівають комунікативними ролями адресата й адресанта у певній комунікативній ситуації, що сприяє зануренню в різні типи педагогічного дискурсу (пояснення наукового поняття, відтворення змісту тексту, міркування, розповідь, бесіда, дискусія, диспут тощо); викладач у дискурсивному занятті виступає в ролі посередника між студентом і галуззю знань як частиною педагогічної культури, фасилітатора, партнера з комунікації, професійного співрозмовника, спостерігача, консультанта залежно від навчальної ситуації; результатом дискурсивного заняття є не передані викладачем, а засвоєні, обґрунтовані та аргументовані знання, здобуті студентами в процесі спільної діяльності. Варто також зазначити, що ефективність дискурсивного заняття полягає не тільки в оволодінні знаннями, але й у формуванні мотиваційно-ціннісних, когнітивних, поведінкових, рефлексивно-оцінних характеристик студентів як показників сформованості їхньої іншомовної комунікативної компетентності [11, с. 389].

Під час дискурсивного заняття студенти постійно перебувають у процесі активної іншомовної комунікативної взаємодії. Викладачі ЗВО використовують такі форми організації навчальної діяльності як фронтальна, індивідуальна, групова та різні методи (активні методи: доповідь, дискусія, метод групового вирішення проблемних завдань, моделювання, конструювання; специфічні методи навчання професійної комунікації: спілкування в умовах зміни видів діяльності, партнерів, навчальних завдань, метод «золотої середини» (довірливої комунікації)) тощо [14, с. 168].

Висновки. Отже, аналіз сучасної теорії і методики професійної освіти та вивчення стану розробленості досліджуваної проблеми засвідчили про значний інтерес вітчизняних і зарубіжних науковців до формування іншомовної комунікативної компетентності за допомогою дискурсивної технології навчання як необхідної умови становлення студентів, що забезпечує усвідомлення та подолання стереотипів особистісного досвіду, спрямованість на саморозвиток та самоосвіту.

Дискурсивні технології навчання реалізовувалися шляхом використання таких активних методів як доповідь, дискусія, метод групового вирішення проблемних завдань, моделювання, конструювання та специфічних методів як навчання професійної комунікації (спілкування в умовах зміни видів діяльності, партнерів, навчальних завдань, метод "золотої середини" (довірливої комунікації) у різних режимах – індивідуальних, парних, групових.

Можна зробити висновок, що сутність процесу формування іншомовної комунікативної компетентності

студентів закладів вищої освіти передбачає комплексне використання оновленого змісту та сукупності інноваційних методів і технологій навчання іноземної мови, а також організацію цілісного освітнього процесу, побудованого на основі компетентнісного та комунікативного підходів [10, с. 108].

Стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми дослідження. Подальшої наукової інтерпретації потребує визначення концептуальних засад цього процесу в окресленому напрямі, розробка технологій та створення відповідного навчально-методичного забезпечення викладання англійської мови закладів вищої освіти, вивчення зарубіжного досвіду його організації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бараненкова Н., Лашук Н. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних закладів вищої освітиметодом інноваційних диктантів. *Освітологічний дискурс. Серія : Педагогічні науки*. 2019. № 1-2 (24-25). С. 104–114.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. К. : Видавничий центр «Академія», 2004. 342 с. [Серія «Альма-матер»]. Бібліогр. : С. 304–317.
3. Бойчевська І.Б. Особливості формування іншомовної компетентності студентів під час вивчення другої іноземної мови у вищому навчальному закладі. *Сучасна іншомовна освіта України та зарубіжжя: стан, виклики і перспективи : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (24-25 жовтня 2018 року, м. Глухів)*. Глухів, 2018. С. 28–31.
4. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети. *Шлях освіти*. 2001. № 3. С. 13–16.
5. Гез Н.И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований. *Иностранные языки в школе*. 1985. № 2. С. 17–24.
6. Горобченко Н.В. Особливості формування дискурсивної компетентності старшокласників за умов змішаного навчання. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2021. Вип. 3, ч. 2. С. 172–178.
7. Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / Пер. с англ. М. : Прогресс, 1989. 312 с.
8. Дискурсивні технології самопроєктування особистості : монографія / [Н.В.Чепелева, М.Л.Смульсон, С.Ю. Рудницька, О.В.Зазимко, та ін.]; за ред. Н.В.Чепелевої. К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 170 с.
9. Задунайська Ю.В. Формування іншомовної комунікативної компетентності у вищих навчальних закладах педагогічного профілю. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-3.pdf>
10. Овчаренко Л.Р. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2016. Вип. 11. С. 104–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Profos_2016_11_20
11. Оліяр М.П. Інноваційні технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Наук. вісник Миколаївського нац. ун-ту ім. В.О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки*. 2017. № 4. С. 386–390. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2017_4_74
12. Пукало С.О. Формування іншомовної комунікативної компетенції студентів немовного вузу. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/564/56410/urok.docx>
13. Сусов И.П. Личность как объект языкового общения. *Личностные аспекты языкового общения*. Межвуз. сб. науч. трудов. Калинин : Калининск. гос. ун-т, 1989. С. 9–16.
14. Теоретичні та прикладні засади вивчення дискурсу : кол. монографія [Біляк І.В., Гайдай І.О., Канчура Є.О. та ін.]. Житомир : Житомирська політехніка, 2020. 177 с.
15. Фандеєва А.Є. Формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів закладів вищої технічної освіти засобами інтерактивних технологій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2020-58-67-77>
16. Шандрук С.І., Аркушина Ю.В. Формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців на немовних факультетах в закладах вищої педагогічної освіти. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. Випуск 196. С. 69–75.
17. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/>